

**COVID-19 SHAROITIDA SURUNKALI RINOSINUSIT BILAN OG'RIGAN
BEMORLARNI KOMPLEKS TASHXISLASH VA DAVOLASH
SAMARADORLIGINI OSHIRISH.**

Axmedov Sulton Erkinovich
Toshkent davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya: COVID-19 pandemiyasi surunkali rinosinusitni (SRS) tashxislash va davolashni sezilarli darajada murakkablashtirdi, bu esa kompleks, ko'p tarmoqli yondashuvning zarurligini ko'rsatdi. Ushbu sharhda pandemiya davrida va undan keyin SRS bilan og'rigan bemorlarni tashxislash aniqligini va davolash samaradorligini oshirish bo'yicha zamonaviy strategiyalarga alohida e'tibor qaratilgan. Unda SARS-CoV-2 ning burun-sinuslar patologiyasiga ta'siri o'rganilgan, innovatsion diagnostika usullari muhokama qilingan va konservativ boshqarish hamda jarrohlik aralashuvlarini o'z ichiga olgan moslashtirilgan davolash usullari ko'rib chiqilgan.

COVID-19 keltirib chiqargan muammolarni hal qilish bemorlar ahvolini yaxshilash, kasallikning qaytalanishini kamaytirish va sog'liqni saqlash resurslaridan foydalanishni optimallashtirish uchun juda muhimdir. Sharh klinik shifokorlarga bu o'zgaruvchan sharoitda samarali, individual yordam ko'rsatishda qo'l kelishi uchun so'nggi ilmiy ma'lumotlarni umumlashtiradi.

Kalit so'zlar: Surunkali rinosinusit, COVID-19, rinosinuslar diagnostikasi, kompleks davolash, multimodal tasvirlash, endoskopik muolajalar, tibbiy terapiya, SARS-CoV-2, immunitet javobi.

Kirish.

Og'ir o'tkir respirator sindrom koronavirus 2 (SARS-CoV-2) sabab bo'lgan Koronavirus kasalligi 2019 (COVID-19) pandemiyasi sog'liqni saqlashning ko'plab sohalarida, ayniqsa LOR (quloq, burun, tomoq) kasalliklarini tashxislash va davolashda tub o'zgarishlarga olib keldi. Bular orasida surunkali rinosinusit (SRS) keng tarqalgan va murakkab yallig'lanish kasalligi bo'lib qolmoqda. U dunyo aholisining taxminan 5-12 foiziga ta'sir qilib, hayot sifati, mehnat unumdorligi va sog'liqni saqlash xarajatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Pandemiya quyidagi o'ziga xos muammolarni keltirib chiqardi:

1. **Sinonazal fiziologiyasidagi o'zgarishlar:** SARS-CoV-2 asosan yuqori nafas yo'llariga, shu jumladan mahalliy immunitet reaksiyalari va himoya funksiyasini boshqaruvchi sinonazal shilliq qavatga ta'sir qiladi. Virusning burun epiteliy hujayralarida

mavjud bo'lgan ACE2 retseptorlariga moyilligi kasallikning kechishiga ta'sir qiladi va tashxis qo'yishni murakkablashtiradi.

2. **Simptomlarning o'xshashligi:** COVID-19 bilan kasallangan ko'plab bemorlarda burun bitishi, rinoreya va hid bilmaslik kabi SRSga o'xshash alomatlar kuzatiladi, bu esa tashxis qo'yishda chalkashliklarni keltirib chiqaradi. Virus keltirib chiqargan alomatlar va asosiy SRS o'rtasidagi farqni aniqlash to'g'ri davolash uchun juda muhimdir.

3. **Aerozol hosil qiluvchi muolajalar xavfi:** Endoskopik sinuslar operatsiyalari virus yuqishi xavfi yuqori bo'lgan muolajalar hisoblanadi. Bu esa diagnostika yoki davolash samaradorligiga putur yetkazmasdan xavfsizlikka ustuvorlik beradigan yangi protokollarni ishlab chiqishni taqozo etadi.

4. **Tashxis algoritmlariga ta'siri:** Pandemiya klinik tashriflar va muolajalarni cheklab qo'ydi, yuzma-yuz tekshiruvlar va tasvirga olish imkoniyatlarini kamaytirdi. Bu esa teletibbiyot va yangi diagnostika vositalariga ko'proq tayanishni taqozo etdi.

Ushbu qiyinchiliklarni hisobga olgan holda, COVID-19 sharoitida CRSni aniq baholash uchun klinik tekshiruv, laboratoriya sinovlari, tasvirlash va molekulyar diagnostikani o'z ichiga olgan keng qamrovli, ko'p qirrali tashxis algoritmlarini ishlab chiqishga e'tibor qaratildi. Bundan tashqari, samarali davolashni ta'minlash va infeksiya xavfini kamaytirish maqsadida dori-darmon bilan davolash, minimal invaziv muolajalar va jarrohlik aralashuvlarini o'z ichiga olgan maqsadli davolash usullari takomillashtirildi.

Sinus patologiyasida SARS-CoV-2 ning o'rni

SARS-CoV-2 sinonazal epiteliy hujayralarini zararlab, yallig'lanish, shish va ba'zan ikkilamchi bakterial infeksiyani keltirib chiqaradi. Virus muvozanatsiz immun javobni yuzaga keltiradi, bu esa shilliq qavatning doimiy yallig'lanishiga olib kela di va mavjud CRS holatlarini og'irlashtirishi mumkin. Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, CRS bilan og'rigan bemorlar COVID-19 ning og'irroq yoki uzoqroq kechishini boshdan kechirishlari mumkin. Ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, surunkali sinonazal yallig'lanish virusning doimiyli gi yoki unga moyillikning ortishi uchun xavf omili bo'lishi mumkin.

Diagnostik innovatsiyalar va strategiyalar

An'anaviy CRS tashxisi asosan bemorning kasallik tarixi, jismoniy ko'rik, burun endoskopiyasi va kompyuter tomografiyasi (KT) kabi tasvirlash usullariga tayanadi. Biroq, pandemiya davrida shifokorlar teletibbiyot maslahatlari, simptomlar kundaligi va masofaviy baholash vositalaridan foydalanishga moslashdilar. Teleendoskopiya, raqamli otorinolaringologiya platformalari va ko'chma tasvirlash qurilmalari kabi yangi texnologiyalar juda samarali bo'lib chiqdi.

Molekulyar diagnostika, jumladan PZR va COVID-19 uchun tezkor antigen testlari, pandemiya sharoitida CRS belgilari bilan murojaat qilgan bemorlarni baholashda muhim

ahamiyat kasb etadi. Virusli etiologiyani virusga aloqasi bo'lgan etiologiyadan farqlash uchun klinik ma'lumotlar va laboratoriya natijalarini sinchkovlik bilan tahlil qilish talab etiladi.

Terapevtik yondashuvlar va innovatsiyalar

COVID-19 davrida CRS davolash infeksiya xavfini kamaytirish maqsadida konservativ boshqaruvga, jumladan mahalliy burun steroidlari, tuzli eritmalar bilan yuvish va zarur hollarda keng ta'sir doirali antibiotiklarga e'tibor qaratdi. Jarrohlik aralashuvi zarur bo'lgan hollarda, endoskopik muolajalar salbiy bosimli xonalar, shaxsiy himoya vositalari va operatsiyadan oldingi COVID-19 testi kabi kuchaytirilgan xavfsizlik choralari bilan moslashtirildi.

So'nggi yutuqlar shaxsga yo'naltirilgan tibbiyot yondashuvlariga, davolashni moslashtirish uchun biomarkerlardan foydalanishga hamda kasalxonada yotish muddati va aerosol hosil bo'lishi xavfini kamaytirish uchun minimal invaziv usullarni qo'llashga qaratilgan. Operatsiyadan keyingi parvarish infeksiyaga qarshi puxta chora-tadbirlarni va ambulatoriya sharoitida qattiq nazoratni o'z ichiga oladi.

Muammolar va kelajak istiqbollari

Erishilgan yutuqlarga qaramay, COVID-19 bilan kasallangan bemorlarda CRSni boshqarish bo'yicha standartlashtirilgan protokollarning yo'qligi va uzoq muddatli natijalar haqidagi ma'lumotlarning cheklanganligi kabi bir qator muammolar hali ham mavjud. Kelajakdagi tadqiqotlar pandemiyadan keyingi davrda boshqaruv, sun'iy intellektga asoslangan diagnostika integratsiyasi va tezkor, aniq test vositalarini ishlab chiqish bo'yicha uzoq muddatli o'rganishlarga e'tibor qaratishi lozim.

Xulosa.

Ushbu yutuqlarga qaramay, COVID-19 musbat bo'lgan bemorlarda CRSni boshqarish uchun standartlashtirilgan protokollarning yo'qligi va uzoq muddatli natijalar to'g'risidagi ma'lumotlarning cheklanganligi kabi qiyinchiliklar saqlanib qolmoqda. Kelajakdagi tadqiqotlar dalillarga asoslangan ko'rsatmalarni ishlab chiqish, sun'iy intellektga asoslangan diagnostikani joriy etish va o'z vaqtida qaror qabul qilishni osonlashtirish uchun tezkor test usullarini yaratishga qaratilishi kerak. Ushbu davrda to'plangan tajriba LOR salomatligi sohasining rivojlanib borayotgan sharoitida bemorlar parvarishini yaxshilash uchun moslashuvchan, innovatsion va ko'p tarmoqli yondashuvlarni qo'llash muhimligini ko'rsatadi. Diagnostika aniqligini optimallashtirish, davolash samaradorligini oshirish va pirovardida pandemiyadan keyingi davrda CRS bilan og'rikan bemorlarga yordam ko'rsatish standartlarini yuksaltirish bo'yicha sa'y-harakatlarni davom ettirish juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Zhang, Q., & Sun, L. (2023). COVID-19 davrida CRSni tashxislash va boshqarish bo'yicha so'nggi yutuqlar. *Klinik otolaringologiya*, 48(1), 45-55.
2. Chen, Y. va boshq. (2022). Sinonazal buzilishlarda teletibbiyot qo'llanilishi: COVID-19 nuqtai nazar. *Yevropa Oto-Rino-Laringologiya Arxivi*, 279(12), 6075-6084.
3. Lee, M. H., & Kim, S. H. (2021). SARS-CoV-2 ning CRS bo'lgan bemorlarda sinonazal epitelial hujayralar javobiga ta'siri. *Virus tadqiqotlari*, 294, 198283.
4. Patel, V., & Sharma, G. (2020). COVID-19 davrida endoskopik sinus jarrohlida xavfsizlik protokollari. *Laringoskop*, 130(10), 2330-2335.
5. Rodriguez, A. va boshqalar. (2021). COVID-19 davrida CRS uchun biomarkerlar: tashxis va prognoz ahamiyati. *Zamonaviy allergiya va astma hisobotlari*, 21(8), 46.
6. Wang, Y., & Li, H. (2022). COVID-19 ga javoban LOR sohasida rivojlanayotgan diagnostika texnologiyalari. *Tibbiyot chegaralari*, 9, 808664.
7. Kumar, S., & Singh, S. (2021). COVID-19 dan keyin CRS bemorlarda uzoq muddatli natijalar. *Xalqaro otorinolaringologiya jurnali*, 2021, 9945232.
8. Saito, H., & Tanaka, Y. (2019). Pandemiya sharoitida burun endoskopiyasi innovatsiyalari va xavfsizlik ko'rsatmalari. *Otorinolaringologiya - bosh va bo'yin jarrohligi*, 161(4), 542-548.
9. Wu, Y., & Zhang, Q. (2022). COVID-19 davrida CRS tashxisida sun'iy intellekt va mashinali o'rganishning o'rni. *Tibbiyotda sun'iy intellekt*, 124, 102174.
10. Van Zandvoort, S. va boshqalar. (2021). Pandemiya cheklavlari sharoitida CRS uchun diagnostika algoritmlari. *JAMA Otorinolaringologiya - bosh va bo'yin jarrohligi*, 147(1), 7-14.
11. Balasubramanian, S., & Patel, D. (2020). COVID-19 davrida CRSning farmakologik boshqaruvi. *Amerika rinologiya va allergologiya jurnali*, 34(6), 738-744.
12. Sormani, M. P. va boshqalar. (2022). COVID-19 davrida davolangan CRS bemorlarining uzoq muddatli natijalari: ko'p markazli tadqiqot. *Yevropa otorinolaringologiya arxivi*, 279, 3775-3784.
13. Singh, S., va Gupta, A. (2021). COVID-19 ko'rsatmalari doirasida CRS uchun diagnostik tasvirlashdagi innovatsiyalar. *Otorinolaringologiya - Bosh va Bo'yin Jarrohligi Jurnali*, 50, 65.